

2 pav. Tilžės g. 170 rastas koklio kampas. A. Šapaitės nuotr.

Fig. 2. The corner of a stove tile found at Tilžės St. 170.

0 5 cm

3 pav. Tilžės g. 170 rasta 3 cm skersmens moneta. A. Šapaitės nuotr.

Fig. 3. A coin found at Tilžės St. 170. ∅ 3 cm.

keturkampiu dugneliu šukė, keli frontalinių koklių fragmentai (2 pav.) ir viena moneta (3 pav.), padengta kietomis apnašomis. Konservavus monetą paaiškėjo, kad tai Rusijos 2 kapeikos, kaldintos 1837 m. Trasos vietoje iškastas šurfas 1 parodė, kad kultūrinis sluoksnis tęsiasi iki 1,45 m gylio.

Vytauto g. 84 stebėti žemės kasimo darbai duobių ir trasų vietoje, bendras ištirtas plotas 121 m^2. Duobių 1–6 ir trasų 1–4 vietose kultūrinis sluoksnis buvo suardytas ankstesnių žemės kasimo darbų metu. Duobės 7 vietoje, tarpuose tarp šiuolaikinių komunikacijų trasų užfiksuotas 45–60 cm storio nesuardytas sluoksnis. Jame rasta glazūruotos keramikos, virimo puodų šukių, fajanso indų ir plono stiklo fragmentų, kelios geležinės kaltinės vinys. Storis 35–40 cm. Pagal keramiką jį galima būtų datuoti XVIII a. pabaiga – XX a. pradžia. 1800–1801 m. Šiaulių miesto plane tirtoje vietoje žymimas miesto užstatymo pakraštys. Po šiuo sluoksniu aptiktos 2 duobės su žmonių kaulais. Čia buvo atlikti išsamūs archeologiniai tyrinėjimai (žr. p. 159–163).

Archeologinių žvalgomųjų tyrimų metu Šiaulių senamiesčio teritorijoje stebėti žemės kasimo darbai ir iškastas vienas šurfas. Bendras 2008 m. Šiauliuose iškastas plotas 267,3 m^2. Aušros alėjoje 19a ir Vilniaus g. 155 archeologinių radinių nerasta. Vilniaus g. 120 rasti 2 atsitiktiniai archeologiniai radiniai. Tilžės g. 170 užfiksuotas XVII a. ir XVIII a. II pusės – XIX a. II pusės kultūrinis sluoksnis. Vytauto g. 84 po sluoksniu su XVIII a. pabaigos – XX a. pradžios radiniais rasta palaidojimų.

Radiniai ir negatyvai saugomi ŠAM Archeologijos skyriuje.

Tilžės St. 170 and Vytauto St. 84

During a field evaluation in the territory of Šiauliai Old Town a watching brief was conducted during earthwork and one test pit was excavated (Fig. 1). A total of 267.3 m^2 were excavated in Šiauliai in 2008. Two chance finds were discovered at Vilniaus St. 120. A cultural layer from the 17th century and the second half of the 18th – second half of the 19th centuries that contained finds was recorded at Tilžės St. 170 (Figs. 2–3). Burials were found under the layer with late 18th – early 19th-century finds at Vytauto St. 84.

Ernestas Vasiliauskas

Varpo ir Rūdės gatvės

2008 m. įvairiose Šiaulių senamiesčio vietose ŠAM atliko archeologinius žvalgomuosius tyrinėjimus (žr. p. 375, 1 pav.). Rūdės g. 27F tiesiamų lietaus, nuotekų kanalizacijos,

vandentiekio trasų vietose žvalgytas bendras 14,4 m^2 plotas.

Vykdant **Varpo gatvės** kapitalinę rekonstrukciją tarp Vytauto ir Vilniaus gatvių ir su ja susijusius žemės kasimo darbus – įrengti lietaus kanalizaciją, platinti važiuojamą kelio dangą iki 1 m, buvo atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai bei žvalgymai. Jų metu buvo iškasti 9 šurfai, žvalgytos kasamos trasos bei platinamas gatvės ruožas. Ištirtas bendras 16,8 m^2 plotas, žvalgytas 347,7 m^2 plotas. Iš viso 2008 m. tyrinėtas 16,8 m^2 plotas, o žvalgytas bendras 362,1 m^2 plotas.

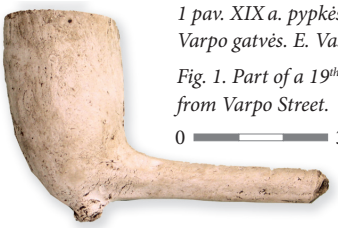
Tyrinėjimų metu ties pastatu Varpo g. 17 namu aptikti XVII–XIX a. viduriu datuojami kultūriniai sluoksniai su to laikotarpio žiesta kaimiška bei oksidacine glazūruota keramika, gyvūnų kaulais, 2 vario lydinio antpirščiais, 2 XIX a. I pusės monetomis (viena – Rusijos imperijos 1842 m. ¼ kapeikos „sidabru“, kita – 1833 m. 1 kapeika), akmeninio grindinio likučiais.

Lietaus kanalizacijos trasa ėjo senosios vietoje, kultūrinis sluoksnis fiksuotas tik siauruose ruoželiuose. Charakteringa šios vietos stratigrafija fiksuota ***šurfe 8***, kur išskirti 8 sluoksniai. 14 cm gylyje po asfaltu (sluoksnis 1) atsidengė supiltinis žvyro, skaldos sluoksnis 2. 26 cm gylyje buvo supiltinis žvyro sluoksnis 3. 52 cm gylyje rastas sluoksnis 4, kurį sudarė ruda žemė. 52–68 cm gylyje atsidengė juodos žemės sluoksnis 5. Iki 1–1,1 m gylio buvo kasamas pilkos žemės sluoksnis 6. 1,1–1,37 m gylyje virš žemiau aptikto grindinio rasta XVII a. žiestos kaimiškos (tradicinės krašto) ir oksidacinės glazūruotos keramikos, puodyninių koklių šukių, gyvūnų kaulų, geležinė kaltinė vinis; o 1,16 m gylyje, V sienelėje, rastas vario lydinio antpirštis. 1,37 m gylyje (H_{abs} 125,16 m) atsidengė sluoksnis 7 – iš akmenų sudėtas netvarkingas 1,7 m ilgio, 40 cm pločio grindinys. Akmenys 19x17, 19x10, 18x13, 8x8, 12x9, 13x14 cm dydžio. 1,45 m gylyje po grindiniu pasiektas sluoksnis 8, kurį sudarė juoda žemė, maišyta su moliu, degėsiais. Jame rasta XVII a. žiestos kaimiškos (tradicinės krašto), oksidacinės glazūruotos keramikos, apdegusio molio tinko fragmentų, galąstuvo dalis, gyvūnų kaulų. 1,6 m gylyje pasikeitė sluoksnio struktūra – buvo mažiau molio. Jame rasta perdegusio molio, degėsių. 1,93–2,15 m gylyje pasiektas įžemis – rudas priesmėlis.

2008 m. tyrinėjimai patvirtino 2005 m. gretimoje vietoje – Vilniaus g. 146 gautas išvadas (*ATL 2005 metais*, V., 2006, p. 301–303).

Pagal žinomus seniausius Šiaulių 1801 m. ir 1860 m. planus tyrinėta vieta Varpo gatvėje neužstatyta, pažymėta tik sklypus skirianti linija, ties Vilniaus gatve buvo neužstatytas praplatėjimas. Vadinasi, ši tirta vieta priklausė tuometinės Vilniaus gatvės sklypams (apie 65 m pločio).

Nuo Varpo g. 11 Vytauto gatvės link aptikta XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje užpilta kūdra. Įžemis – rudas molis pasiektas 1,56–2,35 m gylyje. Tyrimų metu šioje vietoje surinkta: balto kaolino pypkės dalis (1 pav.), žiestos oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos keramikos, fajanso ir porceliano šukių, baltai glazūruotų ir neglazūruotų plokštinių bei karnizinių koklių fragmentų (2 su N. N. Zubovų Aleksandrijos (dabartinė Šiaulių miesto teritorija) koklių fabriko įspaudu „ИЗРАЗЦЕВЫЙ ЗАВОДЪ/ ГРАФА Н. Н. ЗУБОВА/ ВЪ ИМ./ АЛЕКСАНДРІЯ“), gyvūnų kaulų, varinių sagų, balto kaolino pypkės galvutė. Šios vietos drėgnuose, šlapiuose sluoksniuose rasta medžio pjuvenų, organikos, XIX a. pabaigos – XX a. pradžios šiaulie-

1 pav. XIX a. pypkės dalis iš Varpo gatvės. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 1. Part of a 19th century pipe from Varpo Street.

0 3 cm

čių avalynės: odinių batų ir jų liekanų, guminis kaliošas (29 cm ilgio, nuo pado 6,8 cm aukščio, 19,5 cm skersmens viršutine dalimi, gumos storis 1,5 mm). Latvijos teritorijoje, Rygoje pirmasis gumos gaminių dirbinių fabrikas priklausė V. Mindeliui. Rusų–prancūzų gumos fabrikas „Provodnik" įsteigtas 1888 m. (žr. *Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres*. Rīga, 2000, p. 240, 242). Iš tų laikų turėtų būti lietuvių liaudies daina, kurioje yra žodžiai: „Oi, kur reiks tas bobas dėt? / Oi, kur reiks tas bobas dėt? / Į Rygą, į Rygą, į kaliošų fabriką./ Į Rygą, į Rygą, į kaliošų fabriką".

2 pav. Stiklinis mineralinio vandens butelis. Ober Salzzburnn, Vokietijos imperija, Prūsijos karalystės Silezijos provincija. Varpo gatvė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 2. A glass mineral water bottle. Ober Salzzburnn, German Empire, province of Silesia in the Kingdom of Prussia. Varpo Street.

0 5 cm

Šioje vietoje taip pat aptikta rudo bei skaidraus stiklo butelių šukių, skaidraus stiklo stiklinės šukių, taurelės kojelė. Vienas užkemšamas butelis nuo mineralinio vandens buvo sveikas. Ant dugno palei kraštus yra užrašas „OBER SALZZBURNN", o centre pavaizduotas ženklas. Jo aukštis 21,4 cm, dugno skersmuo 8,8 cm, kaklelio skersmuo 3 cm (2 pav.). Šio butelio kilmė – *Ober Salzzburnn* miestelis, garsėjęs mineraliniais vandenimis, buvęs tuometinės Vokietijos imperijos Prūsijos karalystės Silezijos provincijoje (dabartinės Lenkijos teritorija, Žemutinės Silezijos vaivadystė, Szczawno–Zdrój).

Šioje vietoje tyrinėtame ***šurfe 4*** išskirti 6 sluoksniai. Po asfaltu (sluoksnis 1) 10–12 cm gylyje rastas iš akmenų sudėtas grindinys (sluoksnis 2). 20–22 cm gylyje atsidengė supiltinis smėlio sluoksnis 3. 48 cm gylyje pasiektas rudos žemės sluoksnis 4. Jame buvo nesupuvusios medžio organikos. Sluoksnyje rasta raudonų plytų nuolaužų, žiestos oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, fajanso, porceliano keramikos, plokštinių koklių fragmentų, gyvūnų kaulų. Pagal radinius sluoksnis datuojamas XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. 90 cm gylyje sluoksnio struktūra pakito – čia buvo daug medžio organikos (sluoksnis 5). Sluoksnyje rasta žiestos oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, fajanso keramikos, balto kaolino pypkės dalis (1 pav.), langų stiklo, skaidraus ir tamsaus stiklo butelių šukės, gyvūnų kaulų, odinės avalynės fragmentų. 1,2 m gylyje aptikta raudonų plytų griuvenų krūvelė (30 cm storio, 60 cm pločio). 1,5 m gylyje atsidengė juodos šlapios žemės sluoksnis 6. Jame buvo nesupuvusios medžio organikos. Sluoksnyje rasta žiestos oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, fajanso keramikos, plokštinių koklių (dalis N. N. Zubovo Aleksandrijos koklių

fabriko), sveikų stiklinių butelių (vienas – mineralinio) (2 pav.), storo langų stiklo plokščių ir jų šukių, gyvūnų kaulų, odinės avalynės fragmentų, guminis kaliošas. Pagal radinius sluoksnis datuojamas XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. 2,1 m gylyje pasiektas įžemis – rudas molis.

Ties pastatais Varpo g. 11 ir 15 (ties prekybos centru „Norfa“) paviršius nežymiai pakilo, žemė čia pilka, su smėliu, sluoksnis neintensyvus. Įžemis (priesmėlis) pasiektas 70–100 cm gylyje.

ŠAM sukaupta gana daug XX a. pradžios – 8 dešimtmečio pradžios ikonografijos – atvirukų ir fotografijų, suteikiančių duomenų apie Varpo gatvės sklypų užstatymą. Toje vietoje, ties pastatu 15, kur 2008 m. vykdytų tyrimų metu buvo surasta švininių plombų, yra buvęs dviaukštis gražios architektūros pastatas (jo statytojas ir savininkai iki šiol nenustatyti). Jie gerai matyti po I Pasaulinio karo spausdintame atviruke – išliko sveikas po miesto intensyvaus bombardavimo. Pastatas išliko ir po II Pasaulinio karo – atstatytas 1952 m. (3 pav.). Jis bei šalia stovintis namas nugriautas 1972 m. statant naktinį barą ir dietinę valgyklą. Nurodoma ir kita griovimo priežastis – pastatai buvo perdaug išsikišę į gatvę. Kitose nuotraukose matyti XX a. 4 dešimtmetyje sugriauta, o 1946 m. atstatyta dabartinė Vaikų poliklinika.

Šioje vietoje tirtame ***šurfe 7*** išskirti 5 sluoksniai. Po asfaltu (sluoksnis 1) 12 cm gylyje rastas iš akmenų sudėtas grindinys (sluoksnis 2), kuris matosi istorinėse nuotraukose (3 pav.). 20 cm gylyje atsidengė supiltinis smėlio sluoksnis 3. 30 cm gylyje pasiektas juodos žemės sluoksnis 4. Sluoksnyje negausiai rasta raudonų plytų nuolaužų, degėsių, žiestos kaimiškos, oksidacinės glazūruotos, fajanso keramikos, gyvūnų kaulų, odinės avalynės fragmentų. Pagal radinius sluoksnis datuojamas XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. 80 cm gylyje prasidėjo pilkos žemės, maišytos su priesmėliu, sluoksnis 5. 1,16–1,28 m gylyje pasiektas įžemis – rudas priesmėlis (4 pav.).

3 pav. 1953 m. Varpo gatvės užstatymas bei plombų radimo vieta. ŠAM, negatyvas 17323. S. Ivanausko nuotr.

Fig. 3. 1953. The development of Varpo Street and the findspot for the seals. AM, negative 17323.

4 pav. Šurfas 7 Varpo gatvėje iš PR. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 4. Test pit 7 on Varpo Street as seen from the SE.

5 pav. XIX a. vilkelis (1), svarelis (2), saga (3) iš Varpo gatvės. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 5. A 19th-century dreidel (1), a small scale (2), and a button (3) from Varpo Street.

6 pav. Rusijos imperijos Virbalio muitinės 1881 m. švininė plomba iš Varpo gatvės. 1,25 cm skersmens (1); Narvos A. L. Štiglico tekstilės fabriko XIX a. II pusės švininė plomba iš Varpo gatvės. 4,2x3,2 cm skersmens (2). E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 6. An 1881 Russian Imperial Virbalis customs lead seal found on Varpo Street. ∅ 1.25 cm (1); a lead seal, found on Varpo Street, from the Narva (Estonia) textile factory of A. L. Stiglitz from the second half of the 19th century. ∅ 4.2 x 3.2 cm (2).

Šioje vietoje rasta keletas XVII a. žiestos kaimiškos keramikos puodų šukių ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios žiestos oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, fajanso ir porceliano keramikos šukių, svarelis (5:2 pav.), žydiškas IIIA tipo (pagal P. Blaževičių) *dreidl* vilkelis (5:1 pav.), sagos (5:3 pav.), bei 2 švininės plombos. Viena – 1881 m. Virbalio muitinės (nustatė LNM Numizmatikos skyriaus specialistas Eduardas Remecas). Ji 1,25 cm skersmens, 3 mm storio (6:1 pav.). Kita plomba – XIX a. II pusės A. L. Štiglico (1814–1884) Narvos tekstilės fabriko. Ji 4,2x3,2 cm skersmens, 3,5 mm storio (6:2 pav.).

Šioje vietoje XVII–XIX a. I pusėje greičiausiai buvo miestiečių daržai. Teritorija pradėta užstatyti tik XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje. Tai pavirtina tiek istoriniai duomenys, tiek XX a. I pusės ikonografija (3 pav.).

Remiantis tyrinėjimų išvadomis galima teigti, kad Varpo gatvės atkarpos užstatymas ties namais 7–15 susiformavo tik XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje, o ties pastatu 17 – XVII–XVIII a. Tai patvirtina minėti 1801 ir 1860 m. miesto planai.

Rūdės g. 27F surinkta XIX–XX a. bei keletas XVII a. kaimiškos keramikos šukių. Archeologiniu požiūriu vertingų kultūrinių sluoksnių nebuvo rasta. Tam tikrose trasos atkarpose 82–84 cm gylyje fiksuotas juodos žemės sluoksnis su botaninės kilmės organika bei XIX–XX a. radiniais. Šis sluoksnis susiformavo užpilant Rūdės upelį. Įžemis – rudas molis, šurfe 2 pasiektas 2,05 m gylyje.

Pagal išlikusį Šiaulių seniausią 1801 m. ir 1860 m. planą Rūdės gatvėje prie tokio pat pavadinimo upelio užstatymas nepažymėtas.

Tyrinėjimai Šiauliuose 2008 m. papildė duomenis apie miesto užstatymo raidą XVII–XX a., Varpo gatvėje surinkta vertingos medžiagos apie XIX a. pabaigos – XX a. pradžios šiauliečių buitį.

Radiniai saugoti perduoti į ŠAM (GEK 120255–120268/ I–A 212:225–238).

Varpo and Rūdės Streets

In 2008 ŠAM conducted a field evaluation at Rūdės St. 27F and on Varpo Street between Vytauto and Vilniaus Streets. A total of 16.8 m^2 were excavated and 347.7 m^2 surveyed. In 2008 a total of 16.8 m^2 were excavated and a total of 362.1 m^2 surveyed.

On the basis of investigators' conclusions, it is possible to state that the development of the segment of Varpo Street at houses 7–15 (Fig. 3) occurred only in the second half of the 19th – early 20th century (Fig. 4) and at building 17 in the 17th–18th century, which is confirmed by the 1801 plan of the city.

Several valuable finds from the second half of the 19th – early 20th century were discovered here. One was a complete sealed mineral water bottle. The inscription 'OBER SALZZBURNN' runs around the edge of the bottom while a symbol is displayed in the centre (Fig. 2). The bottle comes from the town of Ober Salzzburnn, which was famous for mineral water and was at that time in the province of Silesia of the German Imperial Kingdom of Prussia. Other finds include a Jewish dreidel (Fig. 5:1), buttons (Fig. 5:3), a pipe (Fig. 1), and two lead seals: an 1881 Virbalis customs seal (Fig. 6:1) and a seal from a Narva textile factory from the second half of the 19th century (Fig. 6:2).

19th–20th-century and several 17th-century rustic pottery sherds were collected at Rūdės St. 27F. No archaeologically valuable cultural layer was found. The investigated layer was formed by filling in the Rūdė stream.

The 2008 excavations in Šiauliai supplement the information about the course of the city's development during the 17th–20th centuries and valuable material was collected about the daily life of the residents of Šiauliai in the late 19th – early 20th centuries.

TRAKAI

Saulius Sarcevičius

Žvalgomieji tyrimai Žalioji g. 3

Trakų mieste, Žalioji g. 3 sklype, užimančiame 31,5 a plotą, buvo atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrimai. Tyrimų metu sklype iškasta 15 šurfų, iš viso – 55 m^2 plotas. Archeologiniai tyrimai Žalioji g. 3 sklype anksčiau nevykdyti. Gretimame, šiauriau esančiame sklype (Karaimų g. 60) archeologiniai tyrimai buvo atliekami 2006 m. (*ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 355–356).

Žalioji g. 3 sklype fiksuotas nuo 25 cm iki 1,5 m storio kultūrinis sluoksnis, tačiau vyraujantis storis siekė apie 25–50 cm. Tokio storio jis buvo fiksuotas tiek prie Žaliosios gatvės, sklypo PR dalyje (šurfai 13–14), sklypo centrinėje dalyje (šurfai 7–10), tiek ir sklypo ŠV dalyje (šurfai 1–2, 4–6). Įkasimų arba užpylimų vietose kultūrinio sluoksnio storis siekė 0,6–1,5 m (šurfai 2–3, 11, 12). Fiksuoti įkasimai bei natūralaus reljefo užpylimai (niveliacijos darbai) datuoti XIX–XX a.

Visame sklype po velėna fiksuotas virš įžemio susiformavęs šviesiai pilkos spalvos su smėlio lęšiais žemės sluoksnis. Šis pirminis žemės paviršius primena daržų žemę. Šurfuose 1, 4, 5, 10, 13, 15 minėtame sluoksnyje radinių nerasta, o šurfuose 3, 6–9 aptikti tik pavieniai radiniai – daugiausia žiestų puodų šukės. Kiek daugiau jų rasta arčiau Žaliosios gatvės (šurfai 11, 12, 14). Aptikti radiniai chronologiškai išsidėsto nuo XVI a. pabaigos iki XX a., tačiau vyrauja datuojami XVII a. pabaiga – XVIII a.